

І ІСТОРІЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

В.Литвинов (м. Київ),
Р.Множинська (м. Київ)

"ГЕНДЕРНІ" ПОГЛЯДИ СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО (українського мислителя 1-ї половини XVI-го ст.)

Гендер, як відомо, є поняттям, яке використовується для визначення соціокультурної форми існування статевої людини: чоловік та жінка виступають не як природні визначення, а як соціокультурні феномени. Якщо стать визначається на основі тілесних, органічних та психофізіологічних ознак, то, на відміну від неї, гендер виводиться із соціальних, культурних та історичних особливостей людського буття. Поводження людини в суспільстві й те, як вона сприймається в ньому й визначає гендер як соціальну стать. Гендер, таким чином, є одним зі способів соціальної стратифікації суспільства, що у сполученні з такими соціально-демографічними факторами, як раса, національність, клас, вік зорганізовує систему соціальної ієрархії. Оскільки гендер – не природна даність, а соціальний конструкт, він припускає самосвідомість і самовизначення. При цьому гендер завжди був і залишається багатозначним терміном. У суспільних науках «гендер» набув вужчого значення, позначаючи «соціальну стать», тобто соціально детерміновані ролі, ідентичності й сфери діяльності чоловіків і жінок, що залежать не від біологічних статевих розходжень, а від соціальної організації суспільства. Центральне місце в гендерних дослідженнях займає проблема соціальної нерівності чоловіків і жінок.

Біологічна статева диференціація представлена й закріплена в культурі через символіку чоловічого або жіночого початку (природа, культура, добро, зло й багато чого іншого) асоціюються з "маскулінним/чоловічим" або "фемінінним/жіночим" початком. Таким чином, виникає символічний зміст "жіночого" і "чоловічого", причому "чоловіче" ототожнюється з богом, творчістю, світлом, силою, активністю, раціональністю й т.п. "Жіноче" асоціюється із протилежними поняттями і явищами – підпорядкуванням, слабкістю, пасивністю й т.д., які, у свою чергу, символізують фемінінність – жіночий початок. Натомість, гендерна рівність має на увазі рівне набуття жінками й чоловіками соціально цінних благ, можливостей, ресурсів і винагород. При цьому така рівність не означає, що чоловіки й жінки стають однаковими, а те, що їхні можливості й життєві шанси рівні [Див.: Гриценко Алена. Любовь и гендер. // <http://afield.org.ua>].

З цією метою пропонується ввести систему квотування, яка полягає в тому, щоб жінки (а жіноче населення становить, щонайменше, половину населення в більшості країн світу) займали хоча б якусь "критичну меншість" місць, наприклад, у парламенті країни. Гендерні квоти – узаконений рівень представництва жінок і чоловіків в органах влади. В основі квот лежить сучасна концепція рівності жінок і чоловіків. Головна ідея гендерних квот полягає в тому, щоб, істотно збільшуючи політичне представництво жінок, залучати їх на рівень прийняття політичних рішень і не допустити ізоляції жінок від політичного життя.

Система квот піднімає ряд серйозних проблем і в деяких випадках викликає сильний опір. Наводяться аргументи "за" і "проти" використання системи квот, вивчаються методи квотування, обговорюються найбільш ефективні шляхи застосування системи квот, аналізується практика країн, що використовують у себе таку систему. Грунтуючись на міжнародному досвіді, варто підкреслити, що система квот, при всіх своїх позитивних і конструктивних характеристиках, не позбавлена певних недоліків, здатних відгукнутися негативними наслідками. Звідси висновок: система квот може бути застосована хіба що як тимчасова міра, доти, доки не будуть усунуті бар'єри на шляху жінок у політику [Див.: Шведова Н. А. Просто о сложном: гендерное просвещение. – М.: Антиква, 2002; Шведова Н. А. Политическое представительство женщин. Материалы конференции "Юбилейные чтения. Женское движение в контексте российской истории". Москва, 9-10 декабря 1998 г. Москва, 1999].

Разом з тим є чимало й супротивників гендеру як соціокультурного феномену, які вважають, що біологія людини назавше чітко визначає чоловічі й жіночі соціальні ролі, психологічні характеристики, сфери занять та інше, а слово гендер використовують як "більш сучасне". Змістовно ситуація не міняється навіть тоді, коли автори все-таки визнають стать як біологічний факт і гендер за соціальну конструкцію, але наявність двох протилежних "гендерів" (чоловічого і жіночого) сприймають як відбиття двох біологічно різних статей. Зазначимо, при цьому, що з критикою гендеру найчастіше виступають самі жінки, які вважають, що квотування не є виявом доброти. Ось, що пише, наприклад, Олена Зварич: "гендер прагматичний, як Гітлер, – хоче, щоб жінки плужили нарівні з дебелими мужиками. Відмінність одна: він [гендер] прагне, щоб ми від цього ще й кайф отримували, трепет причетності до великої вселюдської справи, азарт трудового змагання, де хусточка Паші Ангеліної рівновелика касці Стаханова і не менш оплачувана в бухгалтерії та на ярмарці честолюбства. Коли стукне 30, ти матимеш кар'єру, 40 – Гендер, 50 – клімакс, 60 – склероз". Тобто як би людство не прогресувало у своїх уявленнях про людство, а людина, зокрема жінка, однак лишається людиною, жінкою: "Ти мимохіть підкоряєшся цьому знанню[що ти жінка], ти хочеш бути чарівною, наскільки в тебе вистачає розуму й талану, ти жадаєш, аби до тебе пливли тисячі галер ахейців, як до Єлени..." [Зварич Олена. Гендер, милий друг // Українська правда.

07.03.2006]. "І нема чого ділити нас, позначати когось як лідера, а когось як підлеглого, тому що все залежить від нас, від наших здатностей", – ніби резюмує Алена Гриценко [Гриценко Алена . Любовь и гендер. // <http://afield.org.ua>].

Зрештою, теорія гендера (соціальних взаємин чоловіків і жінок) з її системою квотування розглядає тільки ті сторони життя, які не пов'язані з коханням. Гендер – це соціальна сфера життя чоловіків і жінок, які вивчаються окремо одне від одного. А кохання – це андрогін. Тому варто знати наші соціальні розходження, але розуміти, що в закоханню їх немає. Отож, і нема чого ділити кохання на «жіноче» і «чоловіче», тому що так можна поділити тільки несправжнє кохання, через яке відчужена жіноча природа ніби воз'єднується із природою чоловічою, відновлюючи цілісний образ людини. Тому кохання є "шляхом сходження занепалої людини до богоподобності" [Там само].

На думку німецького теософа Якоба Беме, який створив струнке містичне вчення, "андрогін" був споконвічним станом людської ідентичності, і тільки гріхопадіння поділило світ на дві статі [Беме Якоб. Аврора, или Утренняя заря в восхождении... – М., 1914 (гл.21/18)]. Якби не сталося падіння, ми насолоджувалися б повнотою нерозділеного буття. Адже Першо-Адам був чоловіком і жінкою одночасно. І лише падіння призвело до появи Адама та Єви. Так з'явився розподіл людства на чоловіків і жінок – біологічна стать. Однак падіння, що сталося один раз, не закінчилося. Падіння продовжується. Це проявляється у тому, що відбувається подальша диференціація людського роду на статевій основі [Див.: Дацюк Сергій. Що таке гендер і гендерна політика? // Українська правда. 14.06.2007].

Зразком крайнього прояву протогендерного підходу можна вважати, зокрема, брошуру з 12 заповідями революційному пролетаріату, видану у 20-х роках ХХ ст. в Ленінграді, дев'ята заповідь якої наказувала: "Статевий добір повинен будуватися по лінії класової революційно-пролетарської доцільності. У амурні відносини не повинні вноситися елементи флірту, залицяння, кокетства та інші методи спеціально-статевого завоювання". Не менш грізною була й 12-а заповідь: Клас, в інтересах революційної доцільності, має право втрутитися в статеве життя своїх співчленів; статеве повинне у всьому підкорятися класовому, нічим останньому не заважаючи, у всьому його обслуговуючи" [Дванадцять половых заповедей революционного пролетариата. Брошюра "Революция и молодежь", изд-во "Коммунист". Ун-т им. Я.М. Свердлова, 1924].

Не зважаючи на те, що про гендер і гендерні стосунки стали активно говорити лише кілька десятиріч тому – ця проблема давня. По різному складалися взаємини між чоловіками і жінками в біблійні часи, в античний період, Середні віки і в епоху Відродження, але й без квотування жінки вміли тоді займати найвищі щаблі не тільки влади, а й у всіх сферах духовного життя. Перелік імен видатних жінок, які зажили світової слави, зайняв би надто багато місця. Деяких із них ми назвемо поіменно в належному місці. А

тепер перейдемо безпосередньо до висвітлення "гендерних" поглядів Станіслава Оріховського (1513–1566) – видатного українського філософа, історика, публіциста, полеміста й оратора першої половини XVI ст., який був чи не найвидатнішою постаттю в українській і польській культурі доби Відродження. А відтак, він утверджував передовсім етику й ідеологію гуманізму, яка відводить особистості вищий щабель в ієрархії цінностей, висуває ідеал її всебічного і гармонійного розвитку. Разом з тим у своїх творах він приділяв значну увагу й античним етичним чеснотам, які стосувалися морального вдосконалення людського індивіда; як також і релігійній культурі Середньоріччя, де на передній план виступають проблеми внутрішнього душевного життя людини, свободи волі і Божественної предестинації (призначення), вибору між благом/добром і гріхом/злом. Розглядаючи ті чи ті етичні категорії він наповнював їх конкретним змістом виходячи з реальної ситуації, яка складалася в його житті, зокрема, пов'язаної з одруженням, яке суперечило канону католицької церкви – celibату. Його перу належить низка публіцистичних творів, де він таврує, зокрема, закон католицької церкви про безшлюбність (целібат), обґрунтовує природність шлюбу і, водночас, виголошує справжній гімн жінці. Передусім, це такі твори як "Закон про целібат" та "Послання до папи", які неодноразово видавалися у країнах західної Європи ще за життя автора. Ці твори свідчать про негативне ставлення їх автора до аскетизму. Натомість у них помітна тенденція до реабілітації тілесної природи людини, – і жіночої, зокрема [Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття). – К., 2000.- С. 106].

Однією з найбільших причин зла у той час для Оріховського був закон католицької церкви про целібат. Мислитель стверджував, що це стало причиною поширення великої розбещеності і пожадливості католицького духівництва, а не сторожем сором'язливості й доброчесності, а тому його уникають усі, немов чуми. Вважаючи цей закон аморальним, оскільки безшлюбність вела до розпусти, Оріховський прирівнював життя католицького духівництва до Содому й Гомори, від яких його порятувала дружина. Адже саме завдяки одруженню він "звільнився від непомірного і ганебного бруду римських розпусників і став вести доброчесне життя" [[Orichovius St.]. *Supplicatio Stanislai Okszye Orichovii. Ad Julium III Pontificem Maximum de approbando matrimonio a se inito.* – Lipsiae, 1781.-С. 161]. Закон про целібат, на думку мислителя, призвів до того, що "чоловіки з чоловіками ганьбу чинять; всі парохії, пребенди і канонії переповнені розпусниками, перелюбниками, а також байстрюками. Коротше кажучи, у нас є майже стільки будинків розпусти, скільки є серед нас помешкань священиків". Отож С. Оріховський готовий жити навіть "поза сарматами, біля Льодовитого океану одруженим і здоровим, аніж гинути блудником навіть під захистом самого Юпітера [папи – Р.М.]" [Там само.- С. 179]. Оріховський пишається, що в його батьківській вірі нема ганебного целібату, який спонукає

католицьких ксьондзів вести сороміцьке життя без дружин. Саме целібат, на його думку, сприяв розпусті, адже відсутність власної дружини компенсувалася випадковими позашлюбними зв'язками. Тому, пише мислитель, целібату не дотримуються "греки, александрійці, антиохійці, германці і мої русини" [[Orichovius St.]. Stanislai Orichovii Rutheni. De lege coelibatus contra Syricium in Concilio habita. – Basiliae, in officina Joannis Oporini, A.Ch. MDLI. Mensę Decembri.- С. 28]. При цьому Оріховський наводить цілком конкретний ганебний приклад з життя знайомого плебана, який "Після меси різався з хлопами в карти, пиячив з хлопами і ходив до своєї повії під вечір. Пив за північ, хоч на ранок мав службу. В плебанії було повно байстрят: його часто заставляли з чужими дружинами; хлопи ганяли його по селу, як скаженого собаку. Тяжко було мені дивитися на те, і я доповів про це небіжчику єпископові Дзядуському. Але він сміявся з того, говорячи: "І він людина, як і інші" [Orzechowski St. Wybór pism. – Warszawa etc., 1972.- С. 357].

Оріховський добре знав аргументацію католицьких ієрархів, які запроваджували целібат, посилаючись зокрема й на те місце Книги Буття, де говориться про вторинність і гріховність жінки. Зокрема про те, що Адам і Єва жили в стані дитячої безвинності в саду Едему, де їм було дозволено їсти плоди від будь-якого дерева, за винятком плодів від "дерева знання добра й зла" [Буття 2:17]. Спокушена змієм Єва спробувала заборонний плід і почастивала ним Адама. Зробивши цей акт непослуху, вони усвідомили свою наготу й гріховність і вподібнилися богам, що знають розбіжності між добром і злом.

Отже, на жінці лягло ніби тавро спокусниці і втілення гріха/зла. Оріховський, будучи гуманістом, розглядав людину як істоту, від природи схильну до добра й любові, і виступав за високоморальні стосунки між людьми, в тому числі й між чоловіком та жінкою [Див.: Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття). – К., 2000.- С. 105]. При цьому вважав, що жінці притаманні ті самі чесноти, що й чоловікам, навіть такі, як мужність, сміливість, хоробрість, відвага. Виокремлюючи при цьому естетичні категорії красу і вроду, як притаманні виключно жінкам.

Всі апологетичні, захвальні вислови Оріховського про жінок годі перелічити. Але наведемо бодай один, який, на нашу думку, є ніби квінтесенцією в його панегіриках жінці-дружині, матері, коханій. "Найбільшою благодаттю, заявляємо, необхідно визнати дружину, що є образом свого чоловіка, з нею не можна нічого порівняти. Жінка все перемагає і все перевищує [Там само.- С. 108–109]. З великою теплотою відгукується С. Оріховський про дружин як супутниць чоловіків у житті. Дружина потрібна, пише він до папи, для того, щоб уникнути розпусти і народити нащадків. Це природне право не суперечить людським звичаям. Коли забрати в нас дружину, без якої ми, ніби на слизькій дорозі, впадаємо до гріховних переступів, скочуємося до злочинів, що їх бачимо нині в нашому

сані, який зазнав погрому від Сиріція. Нині наш сан утратив минулу славу, став так усім ненависний, що нічого вже тепер не можна побачити ганебнішого й огиднішого, ніж він. Які, питаєте, в нас блага від шлюбного союзу? А ось які: маємо не лише тіло, а й душу сором'язливу, не палаємо жагою кохання, бачимо відмінність у статі, знаємо рідних, шануємо близьких, бережемо рід; живемо не з усіма впереміш, а лише з однією власною дружиною; живемо чесно й добре, щоб мати від неї законних дітей та нащадків, завдяки яким смертна людина стає безсмертною; живе і квітне у них [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова. – К., 2004.- С. 211].

Життя без дружини, – каже мислитель, – ганебне й сороміцьке та суперечить грецькому [православному – Р.М.] віросповіданню, в якому наші предки перебували і в якому дозволялося священикам одружуватися. Я пошлюбив дочку Івана Холмського на ім'я Магдалена, дівчину, знатну і родом, і місцем. До приведення її заважала не посада священика, яку я посів попри щире небажання, а римські декрети, які, знав, забороняють священикові після одруження правити службу. Щиро кажучи, мені й досі незрозуміло, чому священик, – хоч би й усіх законів дотримувався, – одружившись, неодмінно мав бути покараний. І далі: "Мене не повинні відлучати від дружини. Коли розлучусь, потраплю у гірше становище, бо знову стану безсоромним розпусником або ганебним перелюбником" [Там само.- С. 170, 173].

Як ренесансний гуманіст, Оріховський вважав жінку благом не лише у приватному житті. Вона може бути, на його думку, корисною і для спільного блага держави, – якщо є, наприклад, королевою. Виходячи з цього, мислитель дає поради польському королеві, як треба йому добирати дружину, яка віном державу збагатить, підсилить новим союзом, мир для людей здобуде, а також гідність, родичів і королівський маєстат з собою принесе. Вона буде своєму королеві не лише подругою в ліжку, а й у державних справах дорадницею. А щоб усі бачили, що дружина короля у державі є його союзницею і співправителькою, її, як і самого короля, за старим звичаєм окропляли, коронували і називали «з ласки Божої» королевою. І віно королеви як певний набуток державі приписували. Оріховський настільки захопився ідеєю спільного добра, якому повинен служити король, що відмовив останньому навіть у праві вибирати дружину без дозволу сейму: "Бо королю треба турбуватися не стільки про себе, як про королеву для держави" [[Orichovius St.]. *Fidelis subditi De instiutione regis ad Sigismundum Augustum Poloniae regem libri duo quales anno 1549 editurus erat Stanislaus Orichovius.* – Warszawa, 1990.-С. 88–89]. І не слід допускати, щоб королі без схвалення сенату дружин собі брали. Небезпечно для Польщі мати родичів і близьких не тих, яких би вона собі зичила, а тих, що їх змушена мати після одруження короля. При цьому було наведено приклади з минулого, які засвідчували, що королівські шлюби, за власною хіттю влаштовані, дуже часто оберталися згубою для королівства. Вторований шлях завжди кращий за постанови королів, які часом ведуть до

занепаду через родичання і співжиття з неподобними людьми. Тому посла докладали великих усиль, аби з допомогою сейму те одруження було зведене нанівець, бо дружина не є рівня королю і не принесла з собою жодної вигоди. Поляки прагнули мати таку королеву, яка б принесла їм гроші або захист завдяки можним родичам. То правда, що нинішня королева вродлива і має у Литві високу рідню, але, як піддана короля, вона не могла принести королівських статків... Адже в королів мета одруження зовсім інша, ніж у звичайних чоловіків, які приводить собі дружину (добру, чи злу) лише для себе одного і ні для кого іншого [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова. – С. 65, 534–535].

Але якщо ти [королю] в новій дружині шукатимеш вигоди лише для себе, то не забувай, що лихо спіткає тоді не тільки нас. Така дружина буде нам чужа і нелюба. Вона й тебе самого зробить нам нелюбим і ворожим. Будемо оплакувати, що ти віддав перевагу своїм приватним інтересам усупереч нашим суспільним інтересам. Чи війна з сусідами починається, чи якась інша напасть нам загрожуватиме, ми станемо звинувачувати твій шлюб, на тебе самого нарікати почнемо і говорити: «Може б, цієї війни й не було, може б, мир із сусідами був непорушний, якби наш король узяв за дружину дочку цісаря Фердинанда або іншого якого могутнього короля. І за рішенням сенату, і на власний розсуд подбай про вибір дружини, гідної і твого ліжка, і видатної держави". І в цьому наслідуй діда свого Казимира, а також батька Сигізмунда, які одруженням своїм державу зміцнили. Дід твій узяв дружиною дочку Альберта, верховного князя Австрії, який водночас був римським королем. А батько взяв матір твою – вельми славно і вельми шляхетну жінку зі старої родини неаполітанських королів. Краще наслідуй їх, аніж нерозважливий вчинок Владислава, прадіда твого, який, незважаючи на велику нехіть і ворожість підлеглих, пошлюбив удову Грановську зі свого королівства. Вона справді приємна і чесна жінка, але більше придатна як дружина для простої людини, а не для короля". А щоб не повторювати старих прикладів, – продовжує мислитель, – візьми ближчі – батька твого і діда: за ними йди, їх наслідуй і за їхнім прикладом приводь дружину, гідну твоєї величності, яка саме в ці вельми неспокійні часи підтримає державу новими угодами й договорами, мир і злагоду в державі зміцнить, спокій і тишу разом із тобою встановить. "Коли пошлюбиш таку дружину, вся Польща вийде її зустрічати й вітати з прибуттям. І ми також поспішимо радісно вітати нову королеву нашу, твою обраницю, немов ту святу й сором'язливу Ребеку, приведену до Сариного намету. Цього ми тобі бажаємо, і сам до цього прагнути мусиш" [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова. – С. 67].

Оріховський жив у епоху, коли власна аргументація більше важила, якщо посилювалася цитатами з Біблії. Тому мислитель рясно мережить свій твір "Про целібат" уривками зі Святого письма на потвердження власних міркувань, зокрема, щодо користі шлюбу і ролі дружини в ньому. Шлюб, на думку Оріховського, це свята, чесна й дозволена Богом справа. І лише

нечестива людина може видати Декреталії, які забороняють одружуватися священикам, дозволяючи в той же час позашлюбне життя з жінками. Таким чином, закон Сиріція про цілібат спрямований на те, щоб усунути шлюб священиків, скасувати співжиття з чесною і законною дружиною і жити як худоба в ганебній розпусті. "Шлюбний союз, – переконує він папу, – є до такої міри святим, що з двох людей утворилася одна людина й Господь не хоче забрати в людей цього союзу" [Литвинов Володимир. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття). – К., 2000.- С. 108]. Ми пізнали від самого Бога, що «недобре бути чоловіку самотнім». А це означає, що для чоловіка немає нічого гіршого, як бути без дружини. Без неї наше духовне й матеріальне життя здійснюється лише наполовину, бо ми носимо у смертному тілі непевну душу, блукаємо ніби у якійсь лихоманці. Лежить у руїнах наш дім, народжуються непевні й нікчемні нащадки. Проти такого нещастя виступає сам Бог, а тому створив жінку з ребра чоловіка; створив її, як відомо, з кістки, але так, що дав нам не рабиню, не володарку, а подругу нашого життя. Вона підтримує нас усе наше життя так, як кістки підтримують тіло, немов тягар на своїй підпорі. Хто наважиться бодай подумати, що жінка не подвоює час життя чоловіка? Хто мислить, що чоловік з жінкою нещасливий? Хто скаже, що без дружини він щасливий, коли чує, що дружина подвоює час його життя? Без неї у чоловіка залишається лише половина життя. «Хто дружину чесногну знайшов, той добро й милість отримав від Господа [Хто ж виганяє добру жінку, виганяє благо]» [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова.- С. 210, 213].

Накреслено було колись Божим перстом: «Недобре бути чоловікові самотньому». Не всі можуть зрозуміти ці слова, але хто може, хай збагне: «Коли не можуть стриматися, – хай одружуються: ліпше одружитися, ніж розпалюватися». Одне слово: замість розпустити краще мати власну дружину [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова.- С. 172], яка є благом для чоловіка. Це свідчення Соломона, відомого й прекрасного мужа важливе, бо не було мудрішої і ладної до любощів людини. Він, здається, не лише пізнав розумом, а й переконався у житті, яким благом для чоловіка є дружина. Отож життя людини відрізняється від поведінки й життя звірів саме дружиною-помічницею, тому Соломон називає її благом для чоловіка. Це благо позбавляє нас надмірних забаганок, породжує надмірний і сильний потяг до розмножування, який відбирає у нас розсудливість, коли маємо слабку вдачу. Це благо-жінка стримує нас у межах наших обов'язків і не дозволяє падати морально, віддаватися любощам, порушувати загально визнані норми поведінки. Чоловіка, який має дружину, скрізь мають за такого, що веде належний спосіб життя, є багатющим джерелом чеснот, у якому тече не якийсь там малесенький струмочок, а вирує життєдайна ріка. Ось що таке дружина й діти, і нащадки [Там само.- С. 210–211].

«Чесна жінка радує свого чоловіка й наповнює літа його миром» [Книга Премудрості Ісуса, сина Сираха 26:2]. Це місце засвідчує, яке значення має жінка в житті чоловіка. Бо якщо приємність є супутником природи й нібито якоюсь приправою до бажаних речей, а страждання – тим, чого треба уникати, то природа дала чоловікові дружину як ніби якусь розраду, до якої треба прямувати. Якщо чоловік любить дружину, він повністю їй віддається, бажає її і прагне, і такий вірний їй, що без такої втіхи сохне і в'яне. Дружина, немов природне благо, сприяє йому і гамує чоловікові пристрасті. Чиста, стримана, нерозпусна жіноча жага не дозволяє собі виходити за межі подружнього життя. «У доброї жінки – щасливий чоловік, і число років його подвійне» [Там само 26:1].

З критикою закону про безшлюбність католицького духовництва введеного папою Сиріцієм, Оріховський опублікував цілий трактат під назвою "Про целібат", якого виголосив на Тридентському соборі 1545 року. В ньому мислитель говорить, що сам «Господь благословив шлюбний союз». І це благословення стосується двох чинників: по-перше, щоб чоловік і жінка законно множили свій рід і, по-друге, щоб вони наповнювали землю. Але Папа відкинув усі ті закони, які лише є про шлюб і про чесне й стримане людське життя; він знищив їх і разом із ними викоринив у нас почуття сорому, поваги, релігійності, авторитету і, нарешті, те, що найдорожче для всіх людей і кожного зокрема, а саме – надію на майбутнє покоління. Отож він залишає нас без дружин, без дітей, без нащадків. Ми блукаємо по землі, мов бродяги та біженці. Втративши закон про шлюб через його злочин, ми дарма нарікаємо, що на початку всіх речей між людьми було встановлено шлюбний союз. Ми даремно також славимо Кану Галілейську, де, як знаємо, Христос вшанував шлюбний союз і показав чудо в людському житті [Ів. 2:1–10]. Та для Сиріція приклади предків нічого не важать, не мають жодного значення також і приклади греків та недавні – русинів, де священнослужителі ще й сьогодні керуються тими законами, які оголосив Господь.

А як же Ной? – вигукує Оріховський. – Хіба цей муж не був праведним і справедливим, живучи з дружиною і дітьми? Йому під час страшного, небувалого потопу ніхто не заважав возити у своєму ковчезі дружину, дочок синів і невісток. А патріарх Авраам? Хіба ж не прийняв він усі важливі обіти, будучи в шлюбному союзі, а не без нього? [1 М. 22:1–19]. Хіба дружина Сара заважала йому розмовляти з Богом і жити з вірою в такі справи? Та й Ісаак, його син, призначений батьком у жертву, не залишив дружини Ребеки, бо в ньому було сім'я Авраама. А Яків, батько багатьох синів? [1 М. 29:15–35]. Ще в іншому місці мислитель наводить слова із «Послання Павла»: «Вірне слово: коли хто єпископства хоче – доброго діла він прагне. А єпископ має бути бездоганний, муж однієї дружини, тверезий, невинний, чесний, гостинний до приходнів, здібний навчати, не п'яниця, не заводіяка, але тихий, не сварливий, не срібллюбєць, щоб добре рядив власним домом, що має дітей у слухняності з повною чесністю» [1 Тим. 3:1–4]. Це тебе, Сиріцію, притискає не Мойсей, не Соломон, не пророки, не давній закон і Старий

Заповіт, але сам Ісус Христос [Див.: Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова.- С. 220].

Говорячи про шлюб і подружнє життя, Оріховський заторкує таку етичну категорію моральної свідомості як щастя. Якби у нас не було дружини, яка втішає нас у самотності і з якою проводимо життя тут, на землі, каже він, то були б ми нещасними і, певно, гіршими за тварин, в яких не бачимо справжнього подружнього життя. Недосконалою та незавершеною була б природа людини, якби не мала вона когось дружнього побіля себе, з ким вела б спільне матеріальне й духовне життя. Без дружини, на його думку, чоловік нещасливий, бо вона за його відсутності "і домашнє господарство веде, і в сім'ї дає раду – виховує дітей, і ні на хвилину не полишає інших турбот". Після власних розмірковувань йде розлогий пасаж з Біблії на тему, чому Соломон вважає щасливим того чоловіка, який має добру дружину: "Основний сенс людського життя залежить від жінки, яка робить чоловіка щасливим такою мірою, що ніби подвоює йому життєвий вік. А це значить, що вона звільняє свого чоловіка від багатьох обов'язків, часто виручає його; і не тільки вірна йому, а й дарує нащадків; розділяючи з ним шлюбне ложе, вона таким чином оберігає його від розпусного життя. Крім того, дружина разом із чоловіком бере участь в управлінні домашніми справами – що, на думку мудреців, вважається найбільшим щастям; вона допомагає чоловікові по Господарству, підтримує родину, виховує малих дітей і ні на хвилину не полишає всі інші клопоти. Тому дружина є окрасою чоловіка, його підпорою; і немає більшого щастя для чоловіка за неї. Вона підтримує його впродовж усього життя; без неї занепадає дім, руйнується сім'я; з'являється сумнівне потомство. Хіба не так?" [Там само.- С. 212–213, 216,].

Однією з важливих чеснот для людини взагалі, і для жінки, зокрема, Оріховський вважав вірність, незрадливість. Нема сумніву щодо його обізнаності з античною літературою, де навіть визначні поети дозволяли собі давати не вельми позитивні епітети стосовно жіночої вірності, ба, навіть підкреслювали зрадливість і підступність жінок, на кшталт: "Непостійна і завжди зрадлива жінка" [Вергілій. Енеїда. Перекл. Йосипа Білика. – К., Дніпро, 1972.- IV, 569 – 570]); "Жіноча сльоза – приправа до підступу" [Syri Publilii sententiae ed. W. Meyer, Leipzig 1880]; "Те, що каже жінка своєму легковірному коханцю, тільким б на вітрі писать та на текучій воді" [Catullus. Carmina.- 70, 3–4]. Натомість Оріховський при кожній нагоді підкреслює вірність, чесність, незрадливість жінок, підкріплюючи прикладами з біблійної і світської мітології: тут і Ребека, й Сара, і Пенелопа, й Андромаха, і Семіраміда та ін. В той же час мислитель звинувачує в невірності і зраді чоловіків, передусім католицький клір. "Серед інших причин, що до латинського обряду маю крайню відразу, каже він, є дві найголовніші: перша – що у латинців Бог славиться чужою народів мовою; а друга – що жерцям у латинців не дозволено мати дружин і вони живуть безчесно" [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова.- С. 269.] За гроші понтифікам дозволялося брати шлюб із сестрою, з дружиною дядька по батькові, бути

нечестивим понтифіком. Священикові, який не мав дружини, дозволялося бути розбещеним, жити в розпусті, ба навіть бути орендарем. Одне слово, "не будемо про якісь окремі неподобства говорити, бо подібні огидні справи і непристойні вчинки з їхнього дозволу траплялися всюди. Більш того, вони навіть правили за приклад. Все це принижувало понтифіцьку гідність, залишаючи тобі стільки авторитету, скільки зберегла людська пам'ять про того, першого, Петра" [Там само.- С. 166].

До вірності своїй дружині Оріховський закликає навіть польського короля Сигізмунда Августа, коли останньому раджено було взяти іншу, вигіднішу для держави, дружину. Мислитель заготував навіть текст для виступу короля перед сенатом: «Завдяки моїй [королівській – Р.М.] присязі, держава тримається купи. Але як же ви будете вірити моїй присязі надалі, якщо я зламаю присягу вірності дружині? Нема чого тоді вам сподіватися, що вірним для вас буду королем, якщо, як чоловік, стану для дружини клятвoporушником. Тому, якщо хочете, щоб я віри, присягою ствердженої, дотримувався, тоді не повинні вимагати, щоб святість віри, якою я дружині перед Богом присягнув, силою і зрадою порушив. Адже Господь Ісус виразно говорить, і так написано читаємо: «Яка ж користь людині, що здобуде весь світ, але душу свою занастить?» [Мт. 16:26). Маю правдивий з дружиною шлюб, тож скоріш життя позбудуся, ніж дружини. А якщо я в чомусь перед вами завинив, що без вашої поради дружину нинішню взяв, то цю справу за вашої прихильності до мене можна поправити і в майбутньому порадитися ще. Тепер же чинімо те, заради чого зібралися тут, а ті суперечки навколо одруження облишмо, бо всі справи для мене менш важливі, ніж дружина, якої не покину». В іншому місці і з іншої нагоди він звертається до чоловіків цитатою з Біблії: «Тому свого духа пильуйте і дружину юнацтва свого не зраджуйте!» [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира Литвинова.- 219, 535–536].

Разом з тим Оріховський відзначає наявність у жінок такої, здавалося б незвичної для цієї статі чесноти як мужність, у якій поєднується хоробрість, рішучість, відвага. Беззахисна жінка Юдіт, – говорить мислитель, – а стяла мечем голову Олофернові [Книга Юдіф]. Подібну відвагу жінок, каже він, можна показати й на інших давніх прикладах, хоч, при бажанні, можемо побачити й на своїх. Хіба малу силу виявила жінка проти Самсона, проти Давида, проти царя Соломона? Їх не змогла здолати жодна ворожа сила, а жінки перемогли й полонили. Самсон перемиг філістимлян, а своєї подруги не здолав. Давид також витримав натиск найжорстокіших і найзавзятіших супротивників, але не встояв перед поглядом однієї жінки. Від любові до неї втратив здоровий глузд і домігся, щоб її чоловіка Урію було підступно вбито. Давид побоювався, щоб той, зоставшись живим, не став йому на заваді в любовях. Що вже тоді казати про Соломона, який мудрістю перевершував усіх смертних, але підкорився жінкам? Кохання до них позбавило його розсудливості, і то так, що він залишив навіть свого Бога, а почав поклонятись богам своїх кохано [Оріховський С. Твори. Перекл. Володимира

Литвинова.- С. 81, 214]. Чеснота кохання для Оріховського, як і для Отців церкви, тотальна і перевершує навіть молитву, бо молитва – чеснота особиста, а кохання – всеосяжне. Людина має право на кохання згідно з природним правом. При цьому мислитель наводить відомий латинський вислів – "Все перемагає кохання" (*Omnia vincit amor*) [Литвинов Володимир. *Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття)*. – К., 2000.- С. 108].

Однією з чотирьох кардинальних чеснот за схемою Платона, святого Амвросія та Томи Аквінського є справедливість. Великого значення їй надавав і Оріховський. Дотримуватися цієї етичної категорії для нього означало жити згідно з законами природи. Для доведення безглуздості законів католицької церкви про безшлюбність священиків він покликається на природне право, автором якого вважає Арістотеля: "як матерія вимагає форми, так і жінка – чоловіка; як форма без матерії не може існувати, так і чоловік не може жити без жінки". Цю думку Оріховський висловлює і в "Посланні до папи", де радить останньому визнати і прийняти як норму передусім природне право і Божественний закон. В інших випадках він часто послуговується терміном "закон природи", за яким закликає жити папу, бути його охоронцем. Порушувати цей закон, відмінити або зневажати його нікому не можна: "Існує найвищий закон природи: немає нічого випадкового, нічого такого, що, на нашу думку, не дано без якоїсь мети. Кожна частина нашого тіла призначена для виконання якоїсь функції, і навіть маленький нігтик. Якщо всі інші частини тіла виконують певні функції і жодна не звільняється від них якимось людським законом, то чи ж і ті, що їх дала природа нам для розмноження, будуть без діла? Який тут сенс?" [[Orichovius St.]. *Stanislai Orichovii Rutheni. De lege coelibatus contra Syricium in Concilio habita.* – Basiliae, in officina Joannis Oporini, A.Ch. MDLI. Mense Decembri.- С. 73-74] – запитує мислитель і робить такий висновок: передусім треба дослухатися законів природи, яка є поведатаркою життя, голосу своєї природи, її приписів. Наслідування природи, визнання права священиків на одруження, на думку Оріховського, зробить життя цнотливим, дасть надію на родинний затишок та продовження роду [Литвинов В. *Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття)*. – К., 2000.- С. 106–107]

В посланні до Папи Римського Юлія III він прямо говорить, що взяв дружину згідно природного права, яке наказує одружуватись так само, як народжувати і жити, чого не можна змінювати людськими законами. Целібат, на думку Оріховського, «не від Бога, а від чорта, який того лише хоче, щоб люди у його царстві всупереч природному праву займалися розпустою». Дружину я привів до себе і вирішив зберегти, аби покінчити з колишнім моїм ганебним життям. Я мушу це зробити і зроблю. Ніколи, доки житиму, не дозволю будь-кому відняти її і не потерплю, якщо забиратимуть силоміць, бо це суперечить закону природи і священним законам. До непохитності у цій справі закликають нас і божественні настанови Павла: «А зв'язаний ти з

жінкою? Не шукай розв'язатись» [1 Кор. 7:27]. А також: «Одруженим же наказую не я, але Господь: жінка нехай не відлучається від свого чоловіка» [1 Кор. 7:10]. Силою цих настанов побуджений, я також повинен дбати, щоб зберегти дане дружині запевнення, особливо коли знатиму, що воно не прогріх і не суперечить вченню самого Апостола, який повчав: «Однак, коли оженишся, ти не згрішив; і коли дівчина виходить заміж, не грішить» [24, 1 Кор. 7,28].

У своїх творах "Про целібат" та "Послання до папи римського" Оріховський, зокрема, доводить, що заборона одружуватися католицьким священикам безглузда, власне, через свою суперечливість природі, бо дружина призначена чоловікові приписом природи, яка є творцем усіх речей, і не треба вигадувати закони, супротивні їй законам. Закони ж природи вищі за едикти та інтердикти папи, і саме тому треба дослухатися перших, бо вони є божественними, а ті, що суперечать їм, – сатанинські [Литвинов Володимир. *Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття)*. – К., 2000.- С. 107]. А відтак, радить Папі: "Передусім мусиш визнати і прийняти непорушними в Римі такі два принципи: по-перше – природне право, по-друге – божественний закон. І до цих двох, немов до якоїсь певної норми, всю церкву привертай. Коли це зробиш, тоді відновиш і інші двоє: щоб народ мав миску, а священик – власну дружину. Хіба не відчуваш, що їх у тебе вже не молитвами, а відвертими погрозами вимагають? Ось чому на одному з них віра, а на другому цнотливе життя тримається. І перший і другий високі понтифіки так уперто нам відмовляли, а тому душі людей озлобилися і тепер бачиш, які нещастя з того виникли: Ян Дзядуський, єпископ перемишлянський, через моє одруження самочинно вирішив оголосити мене зганьбленим, майно відібрати і з Польщі вигнати. Але всупереч його волі на Пьотрковський сейм прийшла шляхта, яка у присутності Сигізмунда Августа (мудрого і гідного на батьківському престолі короля) так справу мою захищала, як ніби йшлося про загальний добробут держави [Оріховський С. *Твори. Перекл. Володимира Литвинова.*- С. 192–193].

Не задовольнившись переконанням, мислитель вдається навіть до погроз Папі римському: "Запам'ятай також, що відмова, – якщо таке вчиниш, – може стати образою для багатьох людей. Виявиться сповна твоя жорстокість, повір, і до інших, до тих передусім, які вимагають потвердження, але бачать, що вияв покірності може виявитись для них загином. Щоб їх і мене у своїй вірі й послуху зберегти, мусиш дозволити мені мати дружину. І те передбачити мусиш, щоб через відмову не позбувся разом зі мною багатьох людей. Збагни, нарешті, що за приписом римських канонів можеш дозволити мені мати дружину, бо ті приписи позбавляють одружених священиків не шлюбу, але посади. А я зрікся священства не так через посаду, як через шлюб, котрого тепер домагаюсь. Якщо смиренному прохачеві не дозволиш, змушений буду тебе покинути". Оріховський вимагає зняти з нього заборону на одруження: «Якщо відмовиш у проханні, я все одно її

[дружину – Р. М.] не покину. А ти побійся, щоб своєю заборороною не загубив рештки поваги, які ще маєш у Польщі. Якщо все ж відмовиш, я звернуся по допомогу до короля і шляхетського стану». Позицію свою, як бачимо, автор визначає досить чітко. «Не з італійцем маєш справу нині, – звертається він до папи, – а з русином; не з папським, а з королівським підлеглим». І далі: "Отож, Юлію, вчини так, як прошу. Поміркуй також, що було б корисніше твоєму престолу: чи щоб я через дружину не кидав вас, чи щоб покинув? До того ж, коли б у цій справі нічия особистість, окрім моєї, не заторкувалася, і то було б погано, – бо віддана тобі людина через це поперед інших кидає священицтво. Але тепер, коли ти бачиш, що і шляхта польська відверто прагне цього (щоб я з дружиною, а не без неї, з ними жив), побійся, щоб відмовою не втратив решту авторитету, який ти досі ще мав у Польщі" [Там само.- С. 10, 194–196].

Майже в усіх відомих нам давніх державних утвореннях, включаючи античні часи й Середньовіччя, жінки не мали рівноправного становища в суспільстві порівняно з чоловіками. І тільки гуманісти епохи Відродження на повний голос заявили про їхню рівність. Згадаймо з цього приводу, наприклад, Еразма, який відстоював правову рівність жінок у суспільстві, зокрема право на освіту, виступав за злагоду в родинному житті, засуджував проституцію, вважаючи одруження найкращою формою взаємовідносин між чоловіками й жінками, виступав проти нерівних шлюбів [Литвинов В.. *Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття).*- С. 266–267, 272]. Разом з тим, у цього ж автора читач може зі здивуванням прочитати і такий пасаж стосовно жінок: "Здається, ще Платон сумнівався, до яких істот зарахувати жінку – до розумних чи нерозумних. Цим хотів показати, що глупота характерна ознака жіночої статі. Саме тому навіть розумні жінки охоче прикидаються дурненькими. Таким чином, жінці розум протиприродний і личить не більше, ніж корові сідло" [Роттердамський Еразм. *Похвала Глупоті. Домашні бесіди* /Перекл. з латини В.Литвинова, Й.Кобова. – К., 1993.- С. 28]. По-перше, нічого подібного у Платона немає. Навпаки, він вважав, що жінкам притаманні такі ж самі розумові здібності, як і чоловікам. А по-друге, не треба забувати, що ці слова звучать з вуст Глупоти. На захист прав жінок виступали й українські гуманісти розглядуваного періоду. Зокрема, Оріховський заявляв, що жінка має право навіть брати "участь разом з чоловіком в управлінні державними справами"[3, с.272]. Цю традицію, до речі продовжили українські мислителі й пізніше, зокрема, Іван Домбровський, у своїй поемі "Дніпрові камени", твердив, що жінкам притаманні ті ж чесноти, що й чоловікам:

Стать слабосила жіноча виблискує доблестю часто,
Подвигів славних чимало осяяно жвавістю жінки.⁸⁹

⁸⁹ Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія): У 2 т. Упоряд, перекл. з лат. В. Литвинов та ін.- К., 1995.- С. 206.

А далі наводить цілу галерею героїчних жіночих образів різних народів, передусім славетної київської княгині Ольги. А потім називає ще Семирамиду, Томирис, Пентесілею, кельтську Йоану (Жанну д'Арк), Лібуше – маркоманів, польську Ванду [Литвинов Володимир. *Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття)*. – К., 2000.- С. 106]. Індивідуальними свободами користувалися в Україні і пізніше не тільки чоловіки, але й жінки. Про це знайдемо свідчення і в багатьох іноземців – од Павла Алепського й до україноненависника В. Белінського, який писав: "[в Україні] і тепер ще так багато людяного і благородного в родинному побуті, де стосунки між подружжями ґрунтуються на коханні, а жінки користуються правами своєї статі; все це протилежне північній Русі, де родинні стосунки грубі, жінка – вид домашньої худоби, а кохання – цілком стороння справа при шлюбах..." [Syri Publilii sententiae ed. W. Meyer, Leipzig 1880.-С. 467]

Досі ми розглянули основні чесноти жінок, завдяки яким останні при великому бажанні і без гендерного квотування досягали високих щаблів у соціальній ієрархії, нічим не поступаючись чоловікам. А якщо врахувати, що в їхньому арсеналі була ще й така могутня зброя як краса (врода, чарівність), перед якою не міг устояти жоден лицар, то постає питання: хто кого неволить? Над цим задумувався ще Еразм Роттердамський, який писав: "Взяти хоча б зовнішню красу, її жінки справедливо цінують понад усе на світі і з допомогою неї тиранять навіть тиранів" [Роттердамський Еразм. *Похвала Глупоті. Домашні бесіди* /Перекл. з латини В. Литвинова, Й. Кобова.- С. 28].

Цілком у ренесансному дусі ставився до цієї суто жіночої чесноти і С. Оріховський, який, як ми вже говорили, складає справжній гімн жінці та її красі. У жінок, пише мислитель в іншому місці, більше привабливості, ніж у чоловіків, розсудливості, більше чарів, "більше порядку, до якого ми прямуємо. Жінка є світлом та прикрасою дому чоловіка. Вона все перемагає і все перевищує. Давні люди дивувалися її красі й порівнювали її вроду не з якоюсь тлінною, маловартісною річчю, а з самим сонцем, сяйво якого освітлює все, – чогось більш божественного годі й намислити. А оскільки жінка є світлом та окрасою чоловікового дому, то її слушно вважають ніби якимось сонцем у людському житті. Якби забрати її з нашого життя, то чи не здавалося б нам, що саме сонце забрано з цього світу й людське життя вкрилося б суцільною, непроглядною темрявою? Все покритлося б густим туманом, було б затьмареним і нікчемним. Ніщо тоді не прикрашало і не осявало б нашого спільного життя. Відібрати в нас дружину – все одно, що сонце з неба зняти, – всюди запанує тоді жахливий морок [Оріховський С. *Твори*. Перекл. Володимира Литвинова.- С. 216].

Природа, продовжує мислитель, не вигадала нічого ніжнішого, нічого чарівнішого, нічого приємнішого за жінку; вона наділила її такою красою, що нема іншого витвору природи, так по-мистецьки створеного. Нас хвилюють довершені форми тіла жінок, коли ми їх не тільки бачимо, не тільки чуємо про них, а й навіть тоді, коли про них думаємо. Природа дарувала їм таку

красу, що немає іншого витвору природи, так по-мистецьки створеного... В природі немає нічого такого, що сильніше хвилювало б розум людини, як зустріч із жінкою; на неї звертаємо наші погляди й не можемо стриматись від [захоплення]. Саме тому навіть наймудріші й вельми суворі філософи вважають залізними й дивними юнаків-ефебів через те, що їх не зворушує при зустрічі з жінками їхня краса, не тривожить їхніх сердець зустрічна дівчина. Найвищий суд всієї Греції звинувачував відому розпусницю Фрину у кримінальній справі. Коли її не змогли захистити своїми промовама адвокати, вона розірвала на собі одяг й оголила перса. В такий спосіб вона сама себе захистила: вражені чаром і красою її тіла, судді звільнили дівчину. Ось як багато важить природа, ось що може зробити краса жінки навіть у суді. Перед її принадами не встояли ні красномовність адвокатів, ні доброчесність суддів [Там само.- С. 214]. Наскільки жінка слабша від чоловіка, настільки й сильнішою є володаркою завдяки своїм принадам, що мають особливу силу, яка полонить душі чоловіків. Жінки нас так заплутують, що ми, якби навіть хотіли, то не маємо сили звільнитись від них. А якщо, буває, звільняємося, то тоді наше життя стає нещасним, невпокійним. Отож, читай свідчення Соломона: «Благодать на благодать – чесна й соромлива жінка; наче для світу сонце, що сходить на висотах Господніх, так краса доброї жінки в прикрасах її дому» [Книга Премудрості Ісуса, сина Сираха 26:2].

Насамкінець хотілося б ще раз наголосити, що проблема гендера є старою як світ. Над нею задумувалися ще в античні часи. Підтвердженням хай буде вірш давньогрецького поета VII ст. до н.е. Анакреонта під назвою "Сила жінки":

Дала природа роги
Волам, копита – коням,
Зайцям – швиденькі ноги,
А левам – в пащу зуби,
Можливість плавать – риbam,
А крила – птахам любим.
Чоловікам рішила
Моторність, розум дати;
Нічого не лишила

Жінкам подарувати
Що ж? Довго не гадала,
Красу їм дарувала;
За всі щити міцнішу,
За всі мечі гострішу.
Бо жіночка красива
Основи світу зрушить,
Тверде залізо зломить
Вогненну силу стушить.⁹⁰

Отож, жінки не потребують квотування, яке ставить за мету узаконити рівень представництва жінок і чоловіків в органах влади, тобто надавання певної частини місць, наприклад, в уряді чи парламенті країни. Природа – дбайлива і передбачлива мати. Вона подбала і про біологічну рівність чоловіків та жінок, і про гендерну. Головне – не гвалтувати природу, а дослухатися до неї і жити з нею у згоді.

⁹⁰ Анакреонт. Сила Жінки // Питання класичної філології. Випуск третій. – Вид-во Львівського ун-ту, 1963. – С. 129.